# ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ JEAN MISCHO

της 25ης Οκτωβρίου 2001 [1]

## I — Εισαγωγή

### *Α — Ιστορικό της διαφοράς*

1. Κατόπιν ελέγχων που πραγματοποιήθηκαν στον τομέα του πολυπροπυλενίου στις 13 και 14 Οκτωβρίου 1983 βάσει του άρθρου 14 του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης [2], η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άνοιξε φάκελο όσον αφορά το χλωριούχο πολυβινύλιο (στο εξής: PVC)· διενήργησε τότε διαφόρους ελέγχους στα γραφεία των εμπλεκομένων επιχειρήσεων και τους ζήτησε επανειλημμένως πληροφορίες.

2. Στις 24 Μαρτίου 1988, η Επιτροπή κίνησε αυτεπαγγέλτως, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 1, του κανονισμού 17, διαδικασία κατά δεκατεσσάρων παραγωγών PVC. Στις 5 Απριλίου 1988, απηύθυνε σε κάθε μία από τις επιχειρήσεις αυτές την ανακοίνωση των αιτιάσεων που προβλέπεται από το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 99/63/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 25ης Ιουλίου 1963, περί των ακροάσεων που προβλέπονται στο άρθρο 19, παράγραφοι 1 και 2, του κανονισμού 17 [3]. Όλες οι επιχειρήσεις στις οποίες απευθυνόταν η ανακοίνωση των αιτιάσεων υπέβαλαν παρατηρήσεις τον Ιούνιο του 1988. Με εξαίρεση τη Shell International Chemical Company Ltd, η οποία δεν υπέβαλε σχετικό αίτημα, ανέπτυξαν προφορικά τις απόψεις τους στη διάρκεια του Σεπτεμβρίου 1988.

3. Την 1η Δεκεμβρίου 1988, η συμβουλευτική επιτροπή για τις συμπράξεις και τις δεσπόζουσες θέσεις (στο εξής: συμβουλευτική επιτροπή) διατύπωσε τη γνώμη της επί του προσχεδίου αποφάσεως της Επιτροπής.

4. Κατά το πέρας της διαδικασίας, η Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση 89/190/ΕΟΚ, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (IV/31.865, PVC) [4] (στο εξής: απόφαση PVC I). Με την απόφαση αυτή, η Επιτροπή επέβαλε κυρώσεις, λόγω παραβάσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, της

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25, στο εξής: κανονισμός 17.

3 — ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 37.

4 — ΕΕ 1989, L 74, σ. 1.

Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ), στους εξής παραγωγούς PVC: Atochem SA, BASF AG, DSM NV, Enichem SpA, Hoechst AG (στο εξής: Hoechst), Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc (στο εξής: ICI), Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Montedison SpA, Norsk Hydro AS, Société artésienne de vinyl SA, Shell International Chemical Company Ltd, Solvay et Cie (στο εξής: Solvay) και Wacker-Chemie GmbH.

5. Όλες αυτές οι επιχειρήσεις, πλην της Solvay, προσέφυγαν κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του κοινοτικού δικαστή και ζήτησαν την ακύρωσή της.

6. Με διάταξη της 19ης Ιουνίου 1990, Norsk Hydro κατά Επιτροπής [5], το Πρωτοδικείο έκρινε απαράδεκτη την προσφυγή της επιχειρήσεως αυτής.

7. Προς διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των λοιπών υποθέσεων.

8. Με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1992, BASF κ.λπ. κατά Επιτροπής [6], το Πρωτοδικείο κήρυξε ανυπόστατη την απόφαση PVC I.

9. Κατόπιν αιτήσεως αναιρέσεως της Επιτροπής, το Δικαστήριο, με απόφαση της 15ης Ιουνίου 1994, Επιτροπή κατά BASF κ.λπ. [7], αναίρεσε την απόφαση του Πρωτοδικείου και ακύρωσε την απόφαση PVC I.

10. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής του Δικαστηρίου, η Επιτροπή εξέδωσε, στις 27 Ιουλίου 1994, νέα απόφαση κατά των παραγωγών τους οποίους αφορούσε η απόφαση PVC I, εξαιρουμένων, ωστόσο, των Solvay και Norsk Hydro AS [απόφαση 94/599/ΕΚ της Επιτροπής, της 27ης Ιουλίου 1994, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΚ (IV/31.865 — PVC) (ΕΕ L 239, σ. 14, στο εξής: απόφαση PVC II)]. Με την απόφαση αυτή επιβλήθηκαν στις επιχειρήσεις-αποδέκτες της αποφάσεως πρόστιμα του ίδιου ύψους με εκείνα που τους είχαν επιβληθεί με την απόφαση PVC I.

11. Η απόφαση PVC II περιέχει τις ακόλουθες διατάξεις:

«*Άρθρο 1*

Οι επιχειρήσεις BASF AG, DSM NV, Elf Atochem SA, Enichem SpA, Hoechst AG, Hüls AG, Imperial Chemical Industries plc, Limburgse Vinyl Maasschappij NV,

5 — T-106/89, μη δημοσιευθείσα στη Συλλογή.

6 — T-79/89, T-84/89, T-85/89, T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 και T-104/89, Συλλογή 1992, σ. II-315.

7 — C-137/92 P, Συλλογή 1994, σ. I-2555.

Montedison SpA, Société artésienne de vinyle SA, Shell International Chemical [Company] Ltd και Wacker Chemie GmbH παρέβησαν το άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΚ συμμετέχοντας [μαζί με τη Norsk Hydro (...) και τη Solvay (...)] για τις περιόδους που προσδιορίζονται στην παρούσα απόφαση σε συμφωνία ή/και εναρμονισμένη πρακτική που ανάγεται στον Αύγουστο του 1980 περίπου και σύμφωνα με την οποία οι παραγωγοί που προμηθεύουν PVC στην Κοινότητα έλαβαν μέρος σε τακτικές συναντήσεις για να καθορίσουν τιμές-στόχους και ποσοστώσεις-στόχους, να σχεδιάσουν συντονισμένες πρωτοβουλίες για την αύξηση των τιμών και να ελέγξουν τη λειτουργία αυτών των συμπαιγνιών διακανονισμών.

*Άρθρο 2*

Οι επιχειρήσεις που αναφέρονται στο άρθρο 1, οι οποίες συνεχίζουν να δρουν στον τομέα του PVC στην Κοινότητα (πλην των Norsk Hydro και Solvay προς τις οποίες υφίσταται ήδη έγκυρη διαταγή παύσης της παράβασης), παύουν αμέσως τις εν λόγω παραβάσεις (αν δεν το έχουν ήδη πράξει) και απέχουν στο εξής, όσον αφορά τις δραστηριότητές τους στον τομέα του PVC, από κάθε συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική που ενδέχεται να έχει το ίδιο ή παρόμοιο αντικείμενο ή αποτέλεσμα, συμπεριλαμβανομένης της ανταλλαγής πληροφοριών σε θέματα που καλύπτονται, συνήθως, από το επαγγελματικό απόρρητο, με τις οποίες οι συμμετέχοντες ενημερώνονται άμεσα ή έμμεσα σχετικά με την παραγωγή, τις παραδόσεις, τις ποσότητες αποθεμάτων, τις τιμές πωλήσεων, το κόστος ή τα επενδυτικά σχέδια άλλων μεμονωμένων παραγωγών, ή με τις οποίες έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν την εκτέλεση κάθε ρητής ή σιωπηρής συμφωνίας ή εναρμονισμένης πρακτικής που αφορά τις τιμές ή την κατανομή των αγορών στην Κοινότητα. Κάθε σύστημα για την ανταλλαγή γενικών πληροφοριών στο οποίο συμμετέχουν οι παραγωγοί σχετικά με τον τομέα PVC πρέπει να λειτουργεί με τρόπο ώστε να αποκλείεται κάθε πληροφορία από την οποία να μπορεί να διαπιστωθεί η συμπεριφορά μεμονωμένων παραγωγών, ειδικότερα δε οι επιχειρήσεις απέχουν από την ανταλλαγή μεταξύ τους κάθε πρόσθετης πληροφορίας που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ανταγωνισμό και δεν καλύπτεται από τέτοιο σύστημα.

*Άρθρο 3*

Τα ακόλουθα πρόστιμα επιβάλλονται στις επιχειρήσεις που αναφέρονται στην παρούσα απόφαση, όσον αφορά την παράβαση που διαπιστώνεται στο άρθρο 1:

i) BASF AG: πρόστιμο 1 500 000 ECU,

ii) DSM NV: πρόστιμο 600 000 ECU,

iii) Elf Atochem SA: πρόστιμο 3 200 000 ECU,

iv) Enichem SpA: πρόστιμο 2 500 000 ECU,

v) Hoechst AG: πρόστιμο 1 500 000 ECU,

vi) Hüls AG: πρόστιμο 2 200 000 ECU,

vii) Imperial Chemical Industries plc: πρόστιμο 2 500 000 ECU,

viii) Limburgse Vinyl Maatschappij NV: πρόστιμο 750 000 ECU,

ix) Montedison SpA: πρόστιμο 1 750 000 ECU,

x) Société artésienne de vinyl SA: πρόστιμο 400 000 ECU,

xi) Shell International Chemical Company Ltd: πρόστιμο 850 000 ECU,

xii) Wacker-Chemie GmbH: πρόστιμο 1 500 000 ECU.»

Β — *Η διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου*

12. Με διάφορα δικόγραφα προσφυγής που κατατέθηκαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου κατά το χρονικό διάστημα από 5 έως 14 Οκτωβρίου 1994, οι επιχειρήσεις Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Elf Atochem SA (στο εξής: Elf Atochem), BASF AG, Shell International Chemical Company Ltd, DSM NV και DSM Kunststoffen BV, Wacker-Chemie GmbH, Hoechst, Société artésienne de vinyl SA, Montedison SpA, ICI, Hüls AG και Enichem SpA άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Πρωτοδικείου.

13. Κάθε προσφεύγουσα ζήτησε την πλήρη ή τη μερική ακύρωση της αποφάσεως PVC II και, επικουρικώς, την ακύρωση του επιβληθέντος προστίμου ή τη μείωση του ύψους του. Επιπλέον, η Montedison SpA ζήτησε να υποχρεωθεί η Επιτροπή να την αποζημιώσει,

λόγω των εξόδων που συνδέονταν με τη σύσταση εγγυήσεως και για όλα τα άλλα έξοδα που προέκυψαν από την απόφαση PVC II.

Γ — *Η απόφαση του Πρωτοδικείου*

14. Με απόφαση της 20ής Απριλίου 1999, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής[8] (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), το Πρωτοδικείο:

— συνεκδίκασε τις υποθέσεις προς έκδοση κοινής αποφάσεως·

— ακύρωσε το άρθρο 1 της αποφάσεως PVC II στο μέτρο που με το άρθρο αυτό γινόταν δεκτή η συμμετοχή της Société artésienne de vinyle SA στην προσαπτόμενη παράβαση μετά το πρώτο εξάμηνο του 1981·

— μείωσε τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν στις Elf Atochem, Société artésienne de vinyle SA και ICI, αντιστοίχως, σε 2 600 000, 135 000 και 1 550 000 ευρώ·

— απέρριψε τις προσφυγές κατά τα λοιπά·

— αποφάνθηκε επί των δικαστικών εξόδων.

Δ — *Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου*

15. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 3 Ιουλίου 1999, η Degussa AG, πρώην Degussa-Hüls AG (στο εξής: Degussa) άσκησε αναίρεση κατ' εφαρμογήν του άρθρου 49 του Οργανισμού ΕΚ του Δικαστηρίου.

16. Η αναιρεσείουσα ζητεί από το Δικαστήριο:

— να ακυρώσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση καθόσον απορρίπτει την προσφυγή της και την καταδικάζει στα δικαστικά έξοδα·

— να ακυρώσει τα άρθρα 1, 2 και 3 της αποφάσεως PVC II καθόσον την αφορούν·

8 — T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94, T-314/94, T-315/94, T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, Συλλογή 1999, σ. II-931.

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα για τη διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου και στα έξοδα της παρούσας διαδικασίας.

17. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως·

— να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

## II — Ανάλυση

18. Η αναιρεσείουσα προβάλλει τέσσερις λόγους αναιρέσεως που πρέπει να αναλυθούν διαδοχικά.

*Επί του λόγου που αντλείται από την παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας*

19. Η Degussa ισχυρίζεται, πρώτον, ότι η γενική αρχή της εύλογης προθεσμίας παραβιάστηκε λόγω της διάρκειας του συνόλου της διοικητικής και δικαστικής διαδικασίας. Παρατηρεί ότι, κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, της 4ης Νοεμβρίου 1950, ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας εκτιμάται σε σχέση με το σύνολο της διαδικασίας, διοικητικής και δικαστικής, και όχι μόνο σε σχέση με τα διάφορα στάδια της τελευταίας (βλ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, απόφαση König, της 28ης Ιουνίου 1978, σειρά A αριθ. 27, § 98 επ.). Η νομολογία αυτή έχει εφαρμογή mutatis mutandis στο πλαίσιο της γενικής αρχής του κοινοτικού δικαίου της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας.

20. Η αναιρεσείουσα προβάλλει ότι, στην προκειμένη περίπτωση, οι πρώτοι έλεγχοι της Επιτροπής άρχισαν τον μήνα Οκτώβριο 1983, αλλά η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε μόλις τον Απρίλιο 1999. Προσθέτει ότι, λαμβάνοντας υπόψη την πιθανή διάρκεια της αναιρετικής διαδικασίας, το οριστικό πέρας της διαδικασίας πρέπει να επέλθει μετά είκοσι περίπου έτη. Υπάρχει έτσι υπέρβαση της απόλυτης διάρκειας της διαδικασίας που μπορεί να γίνει ανεκτή. Η διάρκεια της προθεσμίας αυτής καταλογίζεται στην Επιτροπή και στα κοινοτικά δικαιοδοτικά όργανα. Η διάρκεια της διαδικασίας υπερβαίνει ήδη σαφώς εκείνην, ενδεκαετή, που εξέτασε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με την απόφασή του Γαρυφάλλου ΑΕΒΕ κατά Ελλάδος, της 24ης Σεπτεμβρίου 1997 (*Recueil des arrêts et décisions* 1997-V, σ. 1821, § 40).

21. Δεν συμμερίζομαι την ανάλυση αυτή.

22. Πράγματι, αντίθετα από την αναιρεσείουσα, φρονώ ότι δεν είναι δυνατό να σωρεύεται η διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας με εκείνην της δικαστικής διαδικασίας για να προσδιοριστεί η διάρκεια της διαδικασίας κατά την έννοια της αρχής της εύλογης προθεσμίας.

23. Μια τέτοια προσέγγιση θα είχε όντως σειρά παραδόξων συνεπειών.

24. Έτσι, σε μια περίπλοκη υπόθεση όπου, εξ ορισμού, η Επιτροπή θα χρειαζόταν χρόνο προκειμένου να διαπιστώσει τα νομικά και πραγματικά στοιχεία που είναι αναγκαία προς θεμελίωση της αποφάσεώς της, ο κοινοτικός δικαστής θα διέθετε ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα για να κρίνει την ήδη περίπλοκη αυτή υπόθεση, άλλως θα υπήρχε ο κίνδυνος το σωρευμένο αυτό χρονικό διάστημα να είναι πάρα πολύ μεγάλο!

25. Είναι πολύ αμφίβολο αν μια τέτοια αντίληψη είναι ικανή να ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων των επιχειρήσεων.

26. Όπως προβάλλει η Επιτροπή, η άποψη αυτή είναι επίσης ασυμβίβαστη με την εγγύηση της δικαστικής ανεξαρτησίας καθόσον συνεπάγεται ότι η διοίκηση θα μπορούσε, χρησιμοποιώντας απλώς και μόνον τον χρόνο, να υποχρεώσει το δικαιοδοτικό όργανο να προβεί σε συνοπτική εξέταση της υποθέσεως, άλλως θα θριάμβευε αυτόματα η επιχείρηση.

27. Εξάλλου, η δικαστική προστασία θα κατέληγε τότε, για τις επιχειρήσεις, σε ένα είδος στοιχήματος που θα κέρδιζαν σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις. Πράγματι, ασκώντας προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της Επιτροπής θα έθεταν σε κίνηση μια διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας μόνον η απόφαση του Δικαστηρίου απορρίπτουσα το σύνολο των λόγων που προέβαλαν θα μπορούσε να τις εμποδίσει να κερδίσουν στηριζόμενες στην παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας, αν υποτεθεί, ασφαλώς, ότι η απόφαση αυτή θα εκδοθεί αρκετά γρήγορα.

28. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις — ακύρωση της αποφάσεως που ακολουθείται, ή όχι, από την έκδοση νέας αποφάσεως ή ακόμη αναίρεση της πρωτόδικης αποφάσεως με αναπομπή ενώπιον του Πρωτοδικείου — θα αρκούσε στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις να συνεχίσουν, εφόσον τούτο χρειάζεται, να ασκούν προσφυγές έχοντας το βλέμμα, αν μπορώ να το πω, στο ημερολόγιο προκειμένου να μπορέσουν, την κατάλληλη στιγμή, να θέσουν τέρμα στη διαδικασία ρίχνοντας το «χαρτί» της εύλογης προθεσμίας.

29. Προσθέτω ότι μια τέτοια αντίληψη αγνοεί, κατ' εμέ, τον διαφορετικό χαρακτήρα μεταξύ της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής και της διαδικασίας ενώπιον του κοινοτικού δικαστή.

30. Πράγματι, ενώπιον της Επιτροπής τίθεται ένα σύνολο πραγματικών περιστατικών που καταλογίζονται στην επιχείρηση και ως προς τα οποία υπάρχει σχετική συζήτηση, κατ' αρχήν, τόσο ως προς την πραγματικότητα των εν λόγω περιστατικών όσο και ως προς τη νομική τους σημασία. Η συζήτηση αυτή ακολουθείται, ή όχι, από την έκδοση αποφάσεως εκ μέρους της Επιτροπής, αποφάσεως της οποίας τόσο η ίδια η αρχή όσο και το περιεχόμενο εξαρτώνται σε ορισμένο βαθμό από την εξουσία εκτιμήσεως της Επιτροπής, η οποία έχει την ευθύνη εφαρμογής της κοινοτικής πολιτικής ανταγωνισμού.

31. Αντιθέτως, το Πρωτοδικείο επιλαμβάνεται μιας συγκεκριμένης νομικής πράξεως, μιας αποφάσεως της Επιτροπής, κατά της οποίας διατυπώνονται ορισμένες συγκεκριμένες αιτιάσεις. Το ίδιο ισχύει, mutatis mutandis, για το Δικαστήριο στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως. Το ένδικο μέσο πρέπει να ασκηθεί εντός συγκεκριμένης προθεσμίας και το δικαιοδοτικό όργανο έχει την υποχρέωση να επιλύσει τη διαφορά.

32. Το γεγονός ότι, τόσο ενώπιον της Επιτροπής όσο και ενώπιον του Πρωτοδικείου, οι επιχειρήσεις έχουν το δικαίωμα η κατάστασή τους να ρυθμιστεί εντός εύλογης προθεσμίας δεν συνεπάγεται, επομένως, ότι οι δύο διαδικασίες μπορούν να θεωρηθούν ισότιμες ενόψει της αρχής αυτής και, συνεπώς, μπορούν να σωρευθούν.

33. Η ανάλυση της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που παραθέτει η αναιρεσείουσα δεν οδηγεί άλλωστε σε ένα τέτοιο συμπέρασμα.

34. Έτσι, στην προπαρατεθείσα απόφαση König, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έκρινε όντως ότι το σημείο ενάρξεως της εύλογης προθεσμίας ετοποθετείτο πριν τη διοικητική διαδικασία. Ωστόσο, αντίθετα από την προκειμένη υπόθεση, επρόκειτο για διοικητική διαδικασία η οποία αποτελούσε συνέχεια της εκδόσεως βλαπτικής πράξεως και η οποία έπρεπε υποχρεωτικά να ακολουθηθεί προτού καταστεί δυνατή η άσκηση προσφυγής ενώπιον δικαιοδοτικού οργάνου.

35. Επομένως, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προέβη ουσιαστικά στην εξέταση του συνόλου της περιόδου που ακολούθησε την έκδοση της προσβληθείσας πράξεως. Εκ τούτου ουδόλως συνάγεται ότι πρέπει στην περίοδο αυτή να προστεθούν οι χρονικές περίοδοι που προηγήθηκαν της εκδόσεως της πράξεως αυτής.

36. Ως προς την προπαρατεθείσα απόφαση Γαρυφάλλου ΑΕΒΕ κατά Ελληνικής Δημοκρατίας επιβάλλεται η διαπίστωση ότι αυτή δεν αφορούσε τη σώρευση μιας διοικητικής και μιας δικαστικής διαδικασίας, αλλά τη σώρευση διαδικασιών οι οποίες ασκήθηκαν ενώπιον διαφόρων δικαστηρίων. Επομένως, δεν μπορεί να γίνει επίκλησή της προς στήριξη της θέσεως της αναιρεσείουσας.

37. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι κακώς η αναιρεσείουσα προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν προέβη σε μια τέτοια σώρευση.

38. Δεύτερον, η Degussa υποστηρίζει ότι η αρχή της εύλογης προθεσμίας παραβιάστηκε από τη διάρκεια και μόνον της διοικητικής διαδικασίας.

39. Συγκεκριμένα, το Πρωτοδικείο εσφαλμένως διέκρινε δύο στάδια εκτεινόμενα, το πρώτο, από την αρχή των ελέγχων έως την αποστολή της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και, το δεύτερο, από της κοινοποιήσεως των αιτιάσεων έως την έκδοση της αποφάσεως PVC II, εκτός της περιόδου κατά την οποία ο κοινοτικός δικαστής εξέτασε τη νομιμότητα της αποφάσεως PVC I, καθώς και το κύρος της αποφάσεως που εξέδωσε το Πρωτοδικείο μετά την αναίρεση που ασκήθηκε κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως. Διαπιστώνοντας, στη σκέψη 132 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι οι επιχειρήσεις έχουν ειδικό συμφέρον όπως το δεύτερο στάδιο της διαδικασία διεξαχθεί, εκ μέρους της Επιτροπής, με ειδική επιμέλεια, περιόρισε στο στάδιο αυτό το πεδίο εφαρμογής της γενικής αρχής της εύλογης προθεσμίας. Αντιθέτως, εφάρμοσε στο πρώτο στάδιο ένα πολύ ευρύ κριτήριο που το οδήγησε στο να δεχθεί ότι η διάρκεια των πενήντα δύο μηνών ήταν εύλογη. Έτσι, αγνόησε το νόμιμο συμφέρον των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων να πληροφορηθούν το γρηγορότερο δυνατό, μετά το πέρας των ελέγχων, αν και σε ποιο βαθμό τους προσάπτονται όντως παραβάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού, προκειμένου να είναι θε θέση να λάβουν πρωτοβουλίες για την άμυνά τους.

40. Μαζί με το Πρωτοδικείο, φρονώ ωστόσο ότι, στον προσδιορισμό της προθεσμίας που πρέπει να ληφθεί υπόψη, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της φάσεως της καθαυτό έρευνας και της φάσεως της κατ' αντιδικία διαδικασίας.

41. Πράγματι, στην πρώτη, δεν έχει ακόμη διατυπωθεί καμία αιτίαση κατά των επιχειρηματιών. Ασφαλώς, η Επιτροπή μπορεί να τους ζητήσει πληροφορίες, όμως δεν οφείλουν να αμυνθούν κατά οποιασδήποτε κατηγορίας. Επομένως, δεν υπάρχει καμία αβεβαιότητα σχετικά με το βάσιμο μιας κατ' αυτών κατηγορίας ούτε, κατά συνέπεια, υλική ή ηθική ζημία.

42. Εξάλλου, πρέπει συναφώς να υπογραμμιστεί ότι, πριν την ανακοίνωση των αιτιάσεων, τα μόνα μέτρα που έλαβε η Επιτροπή είναι μέτρα έρευνας. Όμως, τα μέτρα αυτά, όπως προβλέπονται με τον κανονισμό 17, δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι συνεπάγονται την κατηγορία διαπράξεως ποινικής παραβάσεως.

43. Πράγματι, η ίδια η φύση των μέτρων αυτών και η θέση τους στη χρονολογία λήψεως αποφάσεως δείχνουν ότι κατά τη στιγμή της θεσπίσεώς τους, η Επιτροπή δεν είναι ακόμη σε θέση να διατυπώσει αιτιάσεις κατά οιουδήποτε, αλλά διερευνά ακόμη τα πραγματικά στοιχεία που θα οδηγήσουν ενδεχομένως στην έκδοση της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, η οποία άλλωστε δεν θα απευθυνθεί υποχρεωτικά στις επιχειρήσεις οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο των μέτρων έρευνας.

44. Με άλλα λόγια, το γεγονός και μόνον ότι μια επιχείρηση είναι αποδέκτης των μέτρων έρευνας που έλαβε η Επιτροπή δεν τη μετατρέπει σε κατηγορούμενη. Πράγματι, το ίδιο το γεγονός ότι ελήφθησαν τέτοια μέτρα δείχνει ότι η Επιτροπή αναζητεί στοιχεία ικανά να της επιτρέψουν να προσδιορίσει αν πρέπει να κινήσει διαδικασία κατά μιας επιχειρήσεως και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, να εξακριβώσει την επιχείρηση αυτή. Επομένως, δεν είναι ακόμη δυνατό, εξ ορισμού, να κατηγορηθεί οποιοσδήποτε.

45. Κατά συνέπεια, τα επιχειρήματα που η αναιρεσείουσα προσπαθεί να αντλήσει από την ανάγκη για τις επιχειρήσεις να καθορίσουν τη θέση τους προκειμένου να μπορούν να οργανώσουν την άμυνά τους δεν είναι καθοριστικά στο στάδιο αυτό.

46. Στην αλληλουχία αυτή παρατηρείται ότι, σ' αυτή τη φάση της διαδικασίας, ο κανονισμός 17 επιβάλλει στις επιχειρήσεις την υποχρέωση να συνεργάζονται με την Επιτροπή. Επομένως, και ο κοινοτικός νομοθέτης θεώρησε ότι, στο στάδιο αυτό, η επιχείρηση δεν βρίσκεται στη θέση του κατηγορουμένου.

47. Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί ότι η εφαρμογή της αρχής της εύλογης προθεσμίας στο στάδιο αυτό της διαδικασίας θα έχει ως κακό αποτέλεσμα να ενθαρρύνει τις επιχειρήσεις να επιδεικνύουν τη μεγαλύτερη δυνατή αδράνεια στην εκτέλεση της υποχρεώσεως αυτής, καθόσον θα γνωρίζουν ότι κάθε αναβλητικός ελιγμός εκ μέρους τους θα αυξάνει τις πιθανότητες να επιτύχουν την ακύρωση μιας ενδεχόμενης αποφάσεως λόγω μη τηρήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της εύλογης προθεσμίας.

48. Η Επιτροπή θα υποχρεωνόταν να εξετάζει τις υποθέσεις εντός προθεσμιών οι οποίες δεν θα της επέτρεπαν να στηρίξει ορθά την τελική της απόφαση.

49. Αντιθέτως, η επιχείρηση που είναι αποδέκτης μιας ανακοινώσεως των αιτιάσεων αποτελεί σαφώς το αντικείμενο πολύ συγκεκριμένης μομφής. Εξάλλου, η ανακοίνωση των αιτιάσεων συνεπάγεται την πρόθεση, εκ μέρους της Επιτροπής, να εκδώσει απόφαση κατά της εν λόγω επιχειρήσεως της οποίας η κατάσταση, επομένως, επηρεάζεται από την εφαρμογή της αρχής της εύλογης προθεσμίας.

50. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι καλώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι έπρεπε να γίνει διάκριση μεταξύ δύο φάσεων της διοικητικής διαδικασίας.

51. Τρίτον, η Degussa θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο προέβη σε εσφαλμένη κατά νόμο εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της διάρκειας της πρώτης φάσεως στις σκέψεις 127 έως 129 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, αναφερόμενο στον όγκο του φακέλου και την περιπλοκότητα των πραγματικών περιστατικών που έπρεπε να διασαφηνίσει η Επιτροπή λόγω του είδους των επίδικων συμπεριφορών και του εύρους αυτών των συμπεριφορών στη σχετική γεωγραφική αγορά, που εκτείνεται σε ολόκληρη τη ζώνη δραστηριότητας εντός της κοινής αγοράς των κύριων παραγωγών PVC. Κατ' αυτήν, οι περιστάσεις που έγιναν δεκτές δεν μπορούσαν να δικαιολογήσουν τη διάρκεια της διαδικασίας. Δεν είναι καθόλου ασυνήθης στο πλαίσιο διαδικασίας εφαρμογής του άρθρου 85 της Συνθήκης. Σε άλλες παρόμοιες υποθέσεις, σχετικές με τους τομείς παραγωγής δοκών και χαρτονιού, η διάρκεια των διαδικασιών ήταν αισθητά μικρότερη, ήτοι, αντιστοίχως, δεκαέξι και είκοσι μήνες περίπου. Εξάλλου, η Επιτροπή παρέμεινε επί μακρόν αδρανής κατά το πρώτο στάδιο. Τέλος, σ' αυτήν απέκειτο να οργανωθεί κατά τρόπο ώστε να διαθέτει επαρκές προσωπικό για να ερευνήσει γρήγορα τα περίπλοκα περιστατικά.

52. Φρονώ ωστόσο ότι το ζήτημα αν η διαδικασία ήταν υπερβολικά μεγάλης διάρκειας ενόψει της περιπλοκότητας των τεθέντων προβλημάτων εμπίπτει στην εκτίμηση του Πρωτοδικείου. Πρόκειται για πραγματικό ζήτημα, το οποίο πρέπει να επιλύεται σε συνάρτηση με τις περιστάσεις της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Επομένως, δεν είναι δυνατό στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως, να αμφισβητηθεί η εκτίμηση του Πρωτοδικείου επί του σημείου αυτού.

53. Εν πάση περιπτώσει, προκύπτει κατ' εμέ, από τα εκτεθέντα ανωτέρω επιχειρήματα, ότι η αρχή της εύλογης προθεσμίας δεν έχει εφαρμογή πριν την ύπαρξη τυπικής κατηγορίας, δηλαδή στην πρώτη φάση της διοικητικής διαδικασίας.

54. Τέταρτον, η Degussa ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο προέβη επίσης σε εσφαλμένη κατά νόμο εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της διάρκειας της δεύτερης φάσεως κρίνο-

ντας, στη σκέψη 133 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι αυτή είχε διαρκέσει μόνο δέκα μήνες, ενώ στην πραγματικότητα είχε διαρκέσει έξι έτη και τέσσερις μήνες περίπου.

55. Η Degussa προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι αφαίρεσε τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας που κατέληξε στην απόφαση Επιτροπή κατά BASF κ.λπ. Μια τέτοια προσέγγιση δεν δικαιολογείται παρά μόνον αν κάθε διαδικασία, διοικητική και δικαστική, συνέβαλε στο να εξυπηρετήσει τον στόχο της ασφαλείας και σαφηνείας δικαίου. Προς τούτο, όμως, τα κοινοτικά δικαιοδοτικά όργανα έπρεπε να εκτιμήσουν στο σύνολό της την ουσιαστική νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής, πράγμα που δεν συνέβη στην προκειμένη περίπτωση, αφού δεν εξετάστηκαν ούτε οι ουσιαστικοί λόγοι ούτε οι επικουρικοί λόγοι ως προς τα επιβληθέντα πρόστιμα, χωρίς να είναι τότε δυνατό να προβλεφθεί ότι η Επιτροπή θα εξέδιδε στη συνέχεια νέα απόφαση βάσει της παλαιάς. Η κατάσταση αυτή καταλογίζεται αποκλειστικά στην Επιτροπή.

56. Η Degussa καταλήγει στο ότι το Πρωτοδικείο έπρεπε, επομένως, να δεχθει μια συνολική διάρκεια περισσότερη των έξι ετών, περιλαμβάνουσα εκείνην της δικαστικής διαδικασίας, και να αναγνωρίσει ότι μια τέτοια διάρκεια δεν ήταν προφανώς εύλογη.

57. Επιβάλλεται πρωτίστως η υπόμνηση ότι, όπως ανέφερα ανωτέρω, δεν είναι απλώς δυνατό να σωρευθεί η αντίστοιχη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας και της δικαστικής διαδικασίας.

58. Ωστόσο, η αναιρεσείουσα φρονεί ότι μια τέτοια περίπτωση θα συνέτρεχε μόνον αν η διαδικασία ενώπιον του κοινοτικού δικαστή σκοπούσε, όπως η διοικητική διαδικασία, την ουσία της διαφοράς και όχι μόνον τις διαδικαστικές πλημμέλειες.

59. Ωστόσο, δεν βλέπω τι μπορεί να δικαιολογεί μια τέτοια διάκριση. Πράγματι, ο διαφορετικός χαρακτήρας, ενόψει της εύλογης προθεσμίας, μεταξύ των δύο διαδικασιών δεν επηρεάζει το περιεχόμενο των ανταλλαγέντων επιχειρημάτων ενώπιον του Δικαστηρίου τα οποία, εν πάση περιπτώσει, αφορούν όλα το ίδιο ζήτημα, δηλαδή το κύρος της προσβαλλομένης αποφάσεως.

60. Πέμπτον, η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι η διάρκεια των τεσσερεσίμισι ετών της δικαστικής διαδικασίας που κατέληξε στην έκδοση της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως συνιστά παραβίαση, εκ μέρους του Πρωτοδικείου, της γενικής αρχής της εύλογης προθεσμίας.

61. Υπογραμμίζει ότι, κατόπιν της καταθέσεως των προσφυγών, το Πρωτοδικείο αποφάσισε, τον Απρίλιο του 1995, να αναστείλει

την έγγραφη διαδικασία και να περιορίσει την προφορική διαδικασία στην εξέταση των διαδικαστικών λόγων και, εν συνεχεία, με διάταξη της 14ης Ιουλίου 1995, διέταξε την επανάληψη της έγγραφης διαδικασίας, η οποία περατώθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1996. Προσθέτει ότι μια νέα προφορική διαδικασία διενεργήθηκε από 9 έως 12 Φεβρουαρίου 1998 και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε τελικά στις 20 Απριλίου 1999. Κατ' αυτήν, η διαίρεση της δικαστικής διαδικασίας σε δύο χωριστές φάσεις, που η καθεμία περιελάμβανε ιδία έγγραφη και προφορική διαδικασία, ουδόλως δικαιολογείται.

62. Τι πρέπει να σκεφθεί κανείς για την επιχειρηματολογία αυτή;

63. Επιβάλλεται να γίνει αναφορά στην απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής [9], με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εύλογος χαρακτήρας της διάρκειας της διαδικασίας έπρεπε να εκτιμάται σε συνάρτηση με τις περιστάσεις που χαρακτηρίζουν την υπόθεση. Επρόκειτο άλλωστε, στην υπόθεση εκείνη, για διαδικασία μεγαλύτερης διάρκειας από την προκειμένη, αφού είχε διαρκέσει πέντε έτη και έξι μήνες μόνον ενώπιον του Πρωτοδικείου.

64. Το Δικαστήριο υπογράμμισε τη σημασία που πρέπει να προσδίδεται στην περιπλοκότητα της υποθέσεως καθώς και στους περιορισμούς που είναι συναφείς με τη διαδικασία ενώπιον των κοινοτικών δικαιοδοτικών οργάνων, που σχετίζονται ειδικότερα με το γλωσσικό καθεστώς της διαδικασίας.

65. Επιπλέον, το Δικαστήριο εξακρίβωσε δύο συγκεκριμένες περιόδους, τριάντα δύο μηνών και είκοσι δύο μηνών, που έκρινε ότι ασκούσαν επιρροή, λόγω της μη δικαιολογημένης διάρκειάς τους, ενόψει της αρχής της εύλογης προθεσμίας.

66. Στην προκειμένη όμως περίπτωση, η αναιρεσείουσα δεν επικαλείται καμία τέτοια παρόμοια περίοδο. Προσάπτει ασφαλώς στο Πρωτοδικείο τον απωλεσθέντα χρόνο λόγω της οργανώσεως, εκ μέρους του Πρωτοδικείου, της προφορικής διαδικασίας που αφιερώθηκε ειδικά στους διαδικαστικούς λόγους. Επιβάλλεται ωστόσο η διαπίστωση ότι, αφενός, αυτή η ενδεχόμενη απώλεια χρόνου ουδόλως συγκρίνεται με τις περιόδους που αναφέρονται στην προαναφερθείσα απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, δεδομένου ότι το Πρωτοδικείο αποφάσισε τον Απρίλιο του 1995 την αναστολή της έγγραφης διαδικασίας και την οργάνωση αυτής της προφορικής διαδικασίας η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 1995, η δε έγγραφη διαδικασία επαναλήφθηκε τον Ιούλιο του 1995.

67. Αφετέρου, όπως προκύπτει από την ανωτέρω περιγραφή, το Πρωτοδικείο δεν παρέμεινε αδρανές κατά τη χρονική αυτή περίοδο αφού, αντιθέτως, επιδίωξε να επι-

9 — Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 45).

σπευθεί η εκδίκαση της υποθέσεως κατά τον τρόπο που του φαινόταν ο πλέον αποτελεσματικός κατά τη στιγμή αυτή.

68. Επομένως, και αυτό το επιχείρημα της αναιρεσείουσας στερείται ερείσματος.

69. Τέλος, η Degussa προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι, στη σκέψη 122 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, έκρινε ότι η παραβίαση της γενικής αρχής της εύλογης προθεσμίας δεν θίγει αφ' εαυτής το κύρος της αποφάσεως και ότι η ακύρωση δικαιολογείται μόνον στον βαθμό που η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας συνεπαγόταν επίσης προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

70. Φρονεί ότι η Επιτροπή, κατά τη λήξη της εύλογης προθεσμίας, στερείται του δικαιώματος να εκδώσει απόφαση. Θα ήταν αδιανόητο να επιβάλλεται στις επιχειρήσεις, επιπλέον των μειονεκτημάτων που υπέστησαν ήδη λόγω της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας, να προβάλουν τα δικαιώματά τους μόνο στο πλαίσιο αγωγής αποζημιώσεως η οποία θα παρέτεινε ακόμη τη συνολική διάρκεια της διαδικασίας και, σε πολλές περιπτώσεις, δεν θα ευδοκιμούσε, αφού η προκληθείσα ζημία είναι ηθικής φύσεως ή αναπόδεικτη. Η μόνη νομική συνέπεια ικανή να διασφαλίσει την εφαρμογή του εν λόγω δικαιώματος είναι, επομένως, η ακυρότητα της εκδοθείσας αποφάσεως. Οι ίδιες σκέψεις έχουν εφαρμογή, mutatis mutandis, στην εύλογη προθεσμία της διαδικασίας ενώπιον του Πρωτοδικείου.

71. Όσον αφορά τη διοικητική διαδικασία, η υπερβολική διάρκεια συνεπάγεται υποχρεωτικά την προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων, λόγω του ότι μειώνονται οι δυνατότητες συγκεντρώσεως όλων των αποδεικτικών στοιχείων που μπορεί να είναι χρήσιμα για την άμυνά τους. Αυτή η προσβολή των δικαιωμάτων δεν μπορεί να θεραπευθεί ούτε κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία (απόφαση Solvay κατά Επιτροπής) [10].

72. Επικουρικώς, η Degussa ζητεί τη μείωση του επιβληθέντος προστίμου επικαλούμενη την απόφαση Baustahlgewebe κατά Επιτροπής [11].

73. Ωστόσο, από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, στην προκειμένη περίπτωση, δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας. Επομένως, δεν χρειάζεται να εξεταστεί αν το Πρωτοδικείο διέπραξε νομικό σφάλμα ως προς τις συνέπειες μιας τέτοιας προσβολής, ούτε να προσδιοριστεί αν πρέπει, βάσει της προπαρατεθείσας νομολογίας Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, να μειωθεί το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην αναιρεσείουσα.

10 — Απόφαση της 29ης Ιουνίου 1995, T-30/91 (Συλλογή 1995, σ. II-1775, σκέψη 98).

11 — Προπαρατεθείσα, σκέψεις 47 επ.

74. Επομένως, παρατηρώ, επικουρικώς, ότι το επιχείρημα αυτό ειναι αβάσιμο.

75. Πράγματι, δεν αμφισβητείται ότι ο λόγος υπάρξεως της αρχής της εύλογης προθεσμίας είναι η προστασία των επιχειρηματιών οι οποίοι αποτελούν αντικείμενο διαδικασίας παραβάσεως βάσει του κανονισμού 17. Επομένως, η εφαρμογή της αρχής αυτής πρέπει να συνεπάγεται συνέπειες σε σχέση με τον βαθμό στον οποίο οι εν λόγω επιχειρηματίες θίγονται από την υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας.

76. Επομένως, αν η διαδικασία αυτή δεν έθιξε την εκ μέρους των επιχειρήσεων άσκηση των δικαιωμάτων τους άμυνας και, επομένως, δεν είχε επίπτωση στην έκβαση της διαδικασίας, η εφαρμογή της αρχής πρέπει να μεταφράζεται με μικρότερες συνέπειες απ' ό,τι στην αντίθετη περίπτωση.

77. Ειδικότερα, δεν βλέπω τον λόγο γιατί η απόφαση της Επιτροπής της οποίας, εξ υποθέσεως, το περιεχόμενο θα ήταν το ίδιο ελλείψει της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας εκδόσεώς της, θα έπρεπε οπωσδήποτε να ακυρωθεί.

78. Πράγματι τούτο δεν θα αποτελούσε μόνον υπερβολική τυπολατρεία, αλλά μια τέτοια συνέπεια θα ήταν και δυσανάλογη για την προστασία των δικαιωμάτων των επιχειρηματιών αφού η ζημία που αυτοί υπέστησαν δεν προκύπτει από το περιεχόμενο του ληφθέντος μέτρου, αλλά αποκλειστικά από τη χρονική στιγμή που θεσπίστηκε τελικά το μέτρο αυτό.

79. Σε μια τέτοια περίπτωση, η αποζημίωση είναι ικανή να συμβιβάσει τα δικαιώματα των επιχειρήσεων και το γενικό συμφέρον το οποίο θα υφίστατο ζημία αν η διαπραχθείσα παράβαση δεν επέσυρε κυρώσεις.

80. Αντιθέτως, αν αποδειχθεί ότι τα δικαιώματα του αμυνομένου παραβιάστηκαν, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι επιβάλλεται η ακύρωση της αποφάσεως στο σύνολό της.

81. Η αναιρεσείουσα επιδιώκει ωστόσο να αποδείξει ότι η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας θίγει αφ' εαυτής τη δυνατότητα για τις επιχειρήσεις να αμυνθούν, δεδομένου ότι, με την πάροδο του χρόνου, συναντούν ολοένα και περισσότερες δυσκολίες στη συγκέντρωση των αναγκαίων αποδείξεων.

82. Επιτρέπεται να τεθεί το ερώτημα αν η Επιτροπή δεν αντιμετωπίζει το ίδιο πρόβλημα.

83. Εν πάση περιπτώσει, τέτοιες δυσχέρειες πρέπει να αποδεικνύονται συγκεκριμένα από την αναιρεσείουσα και δεν μπορούν να τεκμαίρονται. Όμως, η θέση της αναιρεσείουσας ισοδυναμεί με αμάχητο τεκμήριο ότι η παρέλευση του χρόνου είχε αυτές τις συνέπειες επί των δυνατοτήτων άμυνας των επιχειρήσεων.

84. Η λύση που δέχθηκε το Πρωτοδικείο σχετικά με το αποτέλεσμα της διάρκειας της διαδικασίας επί του κύρους της αποφάσεως της Επιτροπής είναι άλλωστε σύμφωνη, mutatis mutandis, με εκείνη που συνήγαγε το Δικαστήριο στο πλαίσιο αναιρέσεως της αποφάσεως του Πρωτοδικείου. Πράγματι, αδιαμφισβήτητα έκρινε, στη σκέψη 49 της προπαρατεθείσας αποφάσεως Baustahlgewebe κατά Επιτροπής, ότι, «ελλείψει οποιασδήποτε ενδείξεως ότι η διάρκεια της διαδικασίας είχε επίπτωση στην επίλυση της διαφοράς», δεν συνέτρεχε λόγος να εξαφανιστεί η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

85. Η προσέγγιση αυτή συνιστά άλλωστε την εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση της γενικής αρχής κατά την οποία μια διαδικαστική πλημμέλεια δεν μπορεί να συνεπάγεται την ακυρότητα παρά μόνον αν η πλημμέλεια αυτή έχει αρκετά σοβαρό χαρακτήρα. Τούτο προκύπτει από την πάγια νομολογία [12] σχετικά με τις προσφυγές ακυρώσεως λόγω παραβάσεως ουσιώδους τύπου και, εξάλλου, η προσέγγιση αυτή ενέπνευσε και το άρθρο 51 του Οργανισμού του Δικαστηρίου το οποίο εξαρτά τη δυνατότητα επικλήσεως, ως λόγου αναιρέσεως, διαδικαστικών πλημμελειών υπό την προϋπόθεση ότι αυτές θίγουν τα συμφέροντα του αναιρεσείοντος.

86. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι ο λόγος που αντλείται από την παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας είναι αβάσιμος υπό όλες τις πτυχές του και, επομένως, πρέπει να απορριφθεί.

*Επί της ελλείψεως κανονικής προπαρασκευαστικής διοικητικής διαδικασίας*

87. Η αναιρεσείουσα υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο διέπραξε νομικό σφάλμα διότι δεν διαπίστωσε προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων άμυνας που αποτελεί η έλλειψη κανονικής προπαρασκευαστικής διαδικασίας. Υποδιαιρεί τον λόγο αυτό σε δύο σκέλη.

Επί του πρώτου σκέλους που αντλείται από την ακυρότητα των προπαρασκευαστικών πράξεων της αποφάσεως PVC I

88. Η Degussa προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι συνήγαγε, με τις σκέψεις 189 και 193 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι το

12 — Αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1980, 30/78, Distillers κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 465, σκέψη 26)· της 29ης Οκτωβρίου 1980, 209/78 έως 215/78 και 218/78, Van Landewyck κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 207), και της 11ης Νοεμβρίου 1987, 259/85, Γαλλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 4393).

κύρος των προπαρασκευαστικών πράξεων που προηγήθηκαν της εκδόσεως της αποφάσεως PVC I δεν εθίγη από την προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά BASF κ.λπ. Ένα τέτοιο συμπέρασμα ουδόλως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις της αποφάσεως αυτής. Το Πρωτοδικείο κακώς παραπέμπει στην απόφαση Ισπανία κατά Επιτροπής[13], από την οποία προκύπτει ότι μια διαδικασία μπορεί, σε περίπτωση ακυρώσεως, να επαναληφθεί από το συγκεκριμένο σημείο από το οποίο μπορεί να θεωρηθεί ως κανονική. Με την προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά BASF κ.λπ., το Δικαστήριο ασφαλώς ακύρωσε την απόφαση PVC I λόγω διαδικαστικού ελαττώματος που εμφυλοχώρησε στο τελευταίο στάδιο της εκδόσεώς της, αλλά δεν αποφάνθηκε επί της νομιμότητας της διαδικασίας που ακολούθησε, για την οποία οι αναιρεσείουσες επικαλούνται σειρά πλημμελειών.

89. Κατά την Degussa, υπό το φως της προπαρατεθείσας αποφάσεως Ισπανία κατά Επιτροπής, μόνον οι προπαρασκευαστικές πράξεις των οποίων η νομιμότητα προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις της προπαρατεθείσας αποφάσεως Επιτροπή κατά BASF κ.λπ., ή οι οποίες δεν εθίγησαν με την απόφαση μπορούν να διατηρηθούν. Στον βαθμό που το Δικαστήριο δεν εξέτασε τους λόγους ακυρώσεως πέραν αυτών που αντλήθηκαν από την παράβαση ουσιωδών τύπων, δεν ακύρωσε ρητά τις προπαρασκευαστικές διαδικαστικές πράξεις της αποφάσεως PVC I, αλλ' ούτε αναγνώρισε το κύρος τους. Όμως, μόνο στην τελευταία αυτή περίπτωση η διατήρηση του κύρους των προπαρασκευαστικών πράξεων μπορεί να γίνει δεκτή.

90. Εξάλλου, η Degussa θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο, με τις σκέψεις 191 και 192 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, κακώς έκρινε ότι η απόφασή του Cimenteries CBR κ.λπ. κατά Επιτροπής[14] δεν αναιρεί την ανάλυσή του.

91. Το ζήτημα των αποτελεσμάτων της ακυρώσεως μιας αποφάσεως επί του κύρους των προκαταρκτικών πράξεων εξαρτάται, όπως καλώς έκρινε το Πρωτοδικείο, από το σκεπτικό της ακυρώσεως, πράγμα που δεν αμφισβητεί άλλωστε η αναιρεσείουσα.

92. Ο ισχυρισμός αυτός, ο οποίος εξάλλου αποτελεί εφαρμογή στη συγκεκριμένη περίπτωση του γενικού κανόνα της ισχύος του δεδικασμένου, επιβεβαιώνεται από τη νομολογία που παραθέτει το Πρωτοδικείο, καθώς και εκείνην που επικαλείται η ίδια η αναιρεσείουσα.

93. Επομένως, ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι δεν έπρεπε να προσδιορίσει, υπό το φως του διατακτικού και του σκεπτικού της αποφάσεως του Δικαστηρίου ως προς την απόφαση PVC I, το αποτέλεσμα της ακυρώσεως αυτής επί των προπαρασκευαστικών πράξεων.

94. Όμως, η ακύρωση αυτή προέκυπτε από το γεγονός και μόνον της παραβάσεως, εκ μέρους της Επιτροπής, των διαδικαστικών

13 — Απόφαση της 12ης Νοεμβρίου 1998, C-415/96 (Συλλογή 1998, σ. I-6993, σκέψη 31).

14 — Απόφαση της 18ης Δεκεμβρίου 1992, T-10/92, T-11/92, T-12/92 και T-15/92 (Συλλογή 1992, σ. II-2667, σκέψη 47).

κανόνων που διέπουν αποκλειστικά τον τρόπο της τελικής λήψεως της αποφάσεως. Η ακυρότητα δεν μπορούσε να εκτείνεται στα διαδικαστικά στάδια που προηγούνται της επελεύσεως του διαδικαστικού αυτού ελαττώματος και στα οποία δεν έχουν εφαρμογή οι εν λόγω κανόνες.

95. Επομένως, η κατάσταση ήταν ανάλογη με εκείνη η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της προπαρατεθείσας αποφάσεως Ισπανία κατά Επιτροπής, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαδικασία που αποβλέπει στην αντικατάσταση της ακυρωθείσας πράξεως μπορούσε να επαναληφθεί από το συγκεκριμένο σημείο κατά το οποίο συνέβη η παρανομία.

96. Η αναιρεσείουσα καταλήγει ωστόσο σε συμπέρασμα διαμετρικά αντίθετο. Θεωρεί ότι, δεδομένου το Δικαστήριο δεν επιβεβαίωσε ρητά το κύρος των προπαρασκευαστικών πράξεων, μολονότι τούτο αμφισβητήθηκε, έπρεπε να συναχθεί ότι οι πράξεις αυτές ακυρώθηκαν με την απόφαση του Δικαστηρίου.

97. Η συλλογιστική αυτή στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου [15]. Πράγματι, όπως υπογραμμίζει η Επιτροπή, η ακυρωτική απόφαση δεσμεύει το κοινοτικό όργανο, εκδότη της ακυρωθείσας πράξεως μόνο με το διατακτικό της και τις αιτιολογικές σκέψεις που συνιστούν το αναγκαίο στήριγμα του διατακτικού αυτού.

98. Οι αιτιολογικές αυτές σκέψεις περιλαμβάνουν το σύνολο των στοιχείων που οφείλει να λάβει υπόψη το κοινοτικό όργανο για να εκτελέσει την απόφαση του Δικαστηρίου. Έπεται υποχρεωτικά ότι ένας λόγος ακυρώσεως επί του οποίου το Δικαστήριο τήρησε σιγή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έγινε απ' αυτό δεκτός.

99. Επιπροσθέτως, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της οικονομίας των λόγων ακυρώσως, δεν συνέτρεχε για το Δικαστήριο καμία αναγκαιότητα να εξετάσει τους άλλους λόγους, δεδομένου ότι είχε ήδη διαπιστώσει την ακυρότητα της επίδικης αποφάσεως βάσει ενός από τους λόγους αυτούς.

100. Η θέση της αναιρεσείουσας είναι επίσης ασυμβίβαστη προς το κριτήριο του κύρους που προσδίδεται στις πράξεις των κοινοτικών οργάνων. Πράγματι, από το τεκμήριο αυτό συνάγεται ότι μια τέτοια πράξη πρέπει να θεωρείται έγκυρη εφόσον χρόνο η ακυρότητά της δεν διαπιστώθηκε ρητά από το Δικαστήριο, πράγμα που είναι ακριβώς το αντίθετο της συλλογιστικής που ανέπτυξε η αναιρεσείουσα.

101. Η τελευταία στηρίζεται, επιπλέον, στην προπαρατεθείσα απόφαση του Πρωτοδι-

15 — Βλ. απόφαση της 26ης Απριλίου 1988, 97/86, 193/86, 99/86 και 215/86, Αστερίς κ.λπ. και Ελλάς κατά Επιτροπής (Συλλογή 1988, σ. 2181, σκέψεις 26 και 27).

κείου στην υπόθεση Cimenteries CBR κ.λπ. κατά Επιτροπής, με την οποία το Πρωτοδικείο έκρινε ότι, κατόπιν της ακυρώσεως της αποφάσεως της Επιτροπής, το σύνολο της διαδικασίας φέρει το στίγμα της ελλείψεως νομιμότητας.

102. Επιβάλλεται ωστόσο να ανατοποθετηθεί ο ισχυρισμός αυτός στο πλαίσιο της εν λόγω αποφάσεως. Πράγματι, η ακυρότητα της αποφάσεως οφειλόταν στην ακυρότητα της προπαρασκευαστικής διαδικασίας, δηλαδή στην πρόσβαση στον φάκελο και όχι, όπως στην προκειμένη περίπτωση, στην έλλειψη αυθεντικότητας του τελικού κειμένου της αποφάσεως. Επομένως, κατ' ανάγκην έπεται ότι, αντλώντας τις συνέπειες της ακυρωτικής αποφάσεως, απέκειτο στην Επιτροπή να λάβει υπόψη τους λόγους της ακυρώσεως αυτής και να τη θεραπεύσει, ενδεχομένως διενεργώντας εκ νέου τις διαδικαστικές πράξεις των οποίων η ακυρότητα είχε προκαλέσει την ακυρότητα της τελικής πράξεως.

103. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι πρέπει να απορριφθεί η επιχειρηματολογία της αναιρεσείουσας και, επομένως, το πρώτο σκέλος του λόγου ακυρώσεως.

Επί του δευτέρου σκέλους που αντλείται από την υποχρέωση κινήσεως νέας διοικητικής διαδικασίας

104. Η Degussa ισχυρίζεται ότι, ανεξαρτήτως του κύρους τους, οι προπαρασκευαστικές πράξεις που προηγήθηκαν της αποφάσεως PVC I δεν ήσαν επαρκείς για να επιτρέψουν στην Επιτροπή να εκδώσει την απόφαση PVC II. Κατ' αυτήν, η Επιτροπή έπρεπε να κινήσει συμπληρωματική διαδικασία περιλαμβάνουσα την ακρόαση της αναιρεσείουσας, την παρέμβαση της συμβουλευτικής επιτροπής, καθώς και του συμβούλου ακροάσεων.

105. Αμφισβητεί, πρώτον, τη θέση του Πρωτοδικείου ότι, ελλείψει νέων αιτιάσεων, δεν επιβαλλόταν νέα ακρόαση. Πράγματι, φρονεί ότι από τον κανονισμό 17 προκύπτει ότι κάθε αποφάσεως περί διαπιστώσεως παραβάσεως πρέπει να προηγείται ακρόαση.

106. Επιβάλλεται ωστόσο η υπόμνηση ότι, όπως αποδείχθηκε ανωτέρω, η ακρόαση που προηγήθηκε της αποφάσεως PVC I δεν εθίγη από την ακύρωση της αποφάσεως αυτής. Επομένως, οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις ακούστηκαν και είχαν τη δυνατότητα να προβάλουν τα επιχειρήματά τους σχετικά με τις αιτιάσεις που διατύπωσε κατ' αυτών η Επιτροπή.

107. Το ζήτημα που τίθεται, συνεπώς, είναι το ακόλουθο: είχε η Επιτροπή την υποχρέωση να προβεί σε δεύτερη ακρόαση των εν λόγω επιχειρήσεων;

108. Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι μια τέτοια υποχρέωση δεν απορρέει ούτε από

τον κανονισμό 17 ούτε, εξάλλου, από τον κανονισμό 99/63. Πράγματι, από τα κείμενα αυτά προκύπτει αποκλειστικά ότι η Επιτροπή οφείλει να παράσχει στις επιχειρήσεις στις οποίες αναφέρεται η ανακοίνωση των αιτιάσεων την ευκαιρία να εκφραστούν επί των αιτιάσεων που διατυπώνονται εναντίον τους.

109. Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι η Επιτροπή, με την απόφασή της, μπορεί να δεχθεί μόνον τις αιτιάσεις για τις οποίες οι επιχειρήσεις ήταν σε θέση να διατυπώσουν την άποψή τους.

110. Επομένως, αν η απόφαση της Επιτροπής δεν περιέχει νέες αιτιάσεις σε σχέση με εκείνες που αποτέλεσαν αντικείμενο ακροάσεως των επιχειρήσεων, οι κανονισμοί δεν επιβάλλουν την ακρόασή τους για δεύτερη φορά.

111. Ο παραλληλισμός στον οποίο προβαίνει η αναιρεσείουσα με την ανάκληση, την επανάληψη ή τη διόρθωση μιας αποφάσεως δεν είναι πειστικός. Πράγματι, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, υπάρχει τροποποίηση του περιεχομένου ή της εκτάσεως ισχύος μιας υφιστάμενης πράξεως. Η κατάσταση αυτή, εξ ορισμού, δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο της ίδιας προηγούμενης διαδικασίας με εκείνην που προηγήθηκε της εκδόσεως της εν λόγω πράξεως. Αντιθέτως, όπως θα δούμε, δεν υπάρχει στην προκειμένη περίπτωση καμία ουσιαστική τροποποίηση σε σχέση με την κατάσταση η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της προηγούμενης διαδικασίας.

112. Η Degussa ισχυρίζεται πάντως, δεύτερον, ότι, έστω και αν η απόφαση PVC II δεν περιέχει, υπό την αυστηρή έννοια του όρου, νέες αιτιάσεις, αυτή εκδόθηκε σε πραγματικό και νομικό πλαίσιο αρκετά διαφορετικό σε σχέση με εκείνο στο οποίο εκδόθηκε η απόφαση PVC I ώστε πρέπει να θεωρείται ότι οι μεταβληθείσες αυτές περιστάσεις εξομοιώνονται με νέες αιτιάσεις.

113. Συναφώς, τονίζει την εξέλιξη της νομολογίας, τις νομικές συνέπειες από την παρέλευση του χρόνου και τις αλλαγές που επηρέασαν το πραγματικό πλαίσιο και, επομένως, το ύψος των προστίμων.

114. Εκτέθηκε ανωτέρω ότι οι ασκούντες επιρροή κανονισμοί επιβάλλουν αποκλειστικά όπως οι επιχειρήσεις είναι σε θέση να διατυπώσουν την άποψή τους σχετικά με τις αιτιάσεις που τους απευθύνονται. Αντιθέτως, δεν συνεπάγονται ότι οι επιχειρήσεις πρέπει να ακουστούν σχετικά με οποιαδήποτε νέα περίσταση.

115. Επομένως, πρέπει οι επιχειρήσεις να είχαν τη δυνατότητα να προβάλουν τα επιχειρήματά τους ως προς τις συμπεριφορές που τους προσάπτονται. Αντιθέτως, οι κανονισμοί δεν επιβάλλουν να λαμβάνεται η γνώμη των επιχειρήσεων επί όλων των άλλων πτυχών της δράσεως της Επιτροπής, περιλαμβανομένου, για παράδειγμα, του ύψους των προστίμων.

116. Τούτο συντρέχει ακόμη περισσότερο στην προκειμένη περίπτωση, όπως ορθώς αναφέρει η Επιτροπή, αφού η απόφαση PVC II αφορά αποκλειστικά συμπεριφορές εκδηλωθείσες μεταξύ 1980 και 1984 και για τις οποίες οι επιχειρήσεις είχαν όλη την άνεση να εκφράσουν την άποψή τους.

117. Όπως διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 1235 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, εκδίδοντας την απόφαση PVC II, η Επιτροπή απέβλεπε αποκλειστικά στην έκδοση όμοιας επί της ουσίας αποφάσεως με εκείνην του 1988, περιοριζόμενη να διορθώσει το τυπικό ελάττωμα που είχε οδηγήσει στην ακύρωσή της από το Δικαστήριο.

118. Το γεγονός ότι, από το 1988, υπήρξαν εξελίξεις στο πραγματικό και νομικό πλαίσιο δεν ασκεί επιρροή ενόψει των επιταγών των κανονισμών. Οι επιταγές αυτές ικανοποιήθηκαν με την ακρόαση ως προς τις αιτιάσεις που αποτέλεσαν αντικείμενο της επίδικης αποφάσεως.

119. Η πιθανότητα ότι, με την πάροδο του χρόνου, υπήρξαν νομολογιακές εξελίξεις, δεν αναιρεί τα προηγούμενα συμπεράσματα. Πράγματι, τέτοιες εξελίξεις μπορούν να επέλθουν οποιαδήποτε στιγμή της διαδικασίας και δεν μπορεί να απαιτείται από την Επιτροπή να οργανώνει κάθε φορά νέα ακρόαση. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο αφού τέτοιες εξελίξεις ουδόλως συνεπάγονται την υποχρέωση για την Επιτροπή να τροποποιήσει την απόφαση που πρόκειται να λάβει.

120. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι η Επιτροπή δεν είχε την υποχρέωση να προβεί σε νέα ακρόαση των επιχειρήσεων.

121. Η αναιρεσείουσα αναπτύσσει μια παρόμοια συλλογιστική, mutatis mutandis, όσον αφορά τη διαβούλευση της συμβουλευτικής επιτροπής συμπράξεων και δεσποζουσών θέσεων (στο εξής: συμβουλευτική επιτροπή). Κατά την αναιρεσείουσα, έπρεπε να ζητηθεί εκ νέου η γνώμη της συμβουλευτικής επιτροπής βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, που επιβάλλει τη διαβούλευσή της πριν από κάθε απόφαση.

122. Η διαβούλευση του 1988 ουδόλως μπορούσε, κατά την αναιρεσείουσα, να υποκαταστήσει μια νέα διαβούλευση πριν την έκδοση της αποφάσεως του 1994, λόγω της πλήρους μεταβολής των πραγματικών και νομικών περιστάσεων μεταξύ των δύο αυτών ημερομηνιών. Ειδικότερα, έπρεπε να ληφθεί η γνώμη της συμβουλευτικής επιτροπής επί της ίδιας της αρχής της εκδόσεως της αποφάσεως PVC II χωρίς προηγούμενη διαδικασία, μετά την ακύρωση της αποφάσεως PVC I, διότι μια τέτοια κατάσταση δεν έχει προηγούμενο.

123. Η επιχειρηματολογία αυτή, όπως και η σχετική με την ακρόαση των επιχειρήσεων, δεν με πείθει.

124. Πράγματι, υπενθυμίζω ότι οι προπαρασκευαστικές πράξεις της αποφάσεως PVC I δεν εθίγησαν από την ακύρωση της τελευταίας. Επομένως, η συμβουλευτική επιτροπή όντως διαβουλεύθηκε πριν την έκδοση της αποφάσεως PVC II. Έπρεπε μήπως να γίνει δεύτερη διαβούλευση της επιτροπής αυτής;

125. Από το άρθρο 10, παράγραφος 5, του κανονισμού 17 προκύπτει ότι η συμβουλευτική επιτροπή αποφαίνεται επί προσχεδίου αποφάσεως. Όμως, η αναιρεσείουσα δεν ισχυρίζεται ότι το κείμενο της αποφάσεως PVC II διέφερε ουσιαστικά από εκείνο το οποίο υπήρξε αντικείμενο διαβουλεύσεως της συμβουλευτικής επιτροπής.

126. Ελλείψει μιας τέτοιας ουσιαστικής τροποποιήσεως, ο κανονισμός δεν επέβαλλε, κατ' εμέ, να επιληφθεί εκ νέου η συμβουλευτική επιτροπή ενός κειμένου ουσιαστικά όμοιου με εκείνου επί του οποίου είχε ήδη αποφανθεί.

127. Οι μεταβολές του πλαισίου που επικαλείται η αναιρεσείουσα δεν μου φαίνονται ικανές να δικαιολογήσουν διαφορετική λύση.

128. Υπογραμμίζω ότι το μόνο συγκεκριμένο στοιχείο που παρέθεσε συναφώς η αναιρεσείουσα δηλαδή η ίδια η αρχή της εκδόσεως νέας αποφάσεως σε μια τέτοια κατάσταση, δεν είναι τόσο πρωτοφανής όσο αφήνει να νοηθεί, αφού η Επιτροπή είχε ήδη αναπτύξει στην τέταρτη έκθεση επί της πολιτικής ανταγωνισμού [16], ότι το άρθρο 3 του κανονισμού περί παραγραφής [17] της επέτρεπε να εκδώσει νέα απόφαση επιβάλλουσα πρόστιμο σε περίπτωση ακυρώσεως, λόγω διαδικαστικού ελαττώματος, μιας τέτοιας αποφάσεως.

129. Όσον αφορά τη νομολογιακή εξέλιξη, για τους εκτεθέντες ανωτέρω λόγους στο πλαίσιο της υποχρεώσεως ακροάσεως των επιχειρήσεων, ούτε αυτή μου φαίνεται ικανή να συνεπάγεται την υποχρέωση της συμβουλευτικής επιτροπής να επιληφθεί εκ νέου.

130. Τέλος, η αναιρεσείουσα επικαλείται την αναγκαιότητα νέας παρεμβάσεως του συμβούλου ακροάσεως. Θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο δεν απάντησε στον σχετικό λόγο ακυρώσεως που αυτή διατύπωσε.

131. Συναφώς, επιβάλλεται η παραπομπή στη σκέψη 253 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, κατά την οποία «εφόσον δεν ήταν υποχρεωμένη να προβεί σε νέα ακρό-

16 — Σημείο 49.

17 — Κανονισμός (ΕΟΚ) 2988/74 του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 1974, περί παραγραφής του δικαιώματος διώξεως και εκτελέσεως των αποφάσεων στους τομείς του δικαίου των μεταφορών και του ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 07/001, σ. 241).

αση των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, η Επιτροπή δεν παρέβη τις διατάξεις της δικής της αποφάσεως της 23ης Νοεμβρίου 1990 σχετικά με τη διεξαγωγή των ακροάσεων στο πλαίσιο των διαδικασιών εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης ΕΟΚ και των άρθρων 65 και 66 της Συνθήκης ΕΚΑΧ».

132. Επομένως, το επιχείρημα της αναιρεσείουσας στερείται ερείσματος.

*Επί της προσβολής των δικαιωμάτων άμυνας που προκύπτουν από την ανεπαρκή πρόσβαση στον φάκελο*

133. Η Degussa υπενθυμίζει ότι, κατά τη διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου, οι αναιρεσείουσες πέτυχαν, βάσει των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, την αποκάλυψη εγγράφων τα οποία δεν τους είχε διαβιβάσει η Επιτροπή κατά τη διοικητική διαδικασία. Διαπιστώνει ότι στη σκέψη 1019 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο συνήγαγε προσβολή του δικαιώματος της αναιρεσείουσας για πρόσβαση στον φάκελο. Του προσάπτει ότι, μετά την εκ μέρους του εξέταση των παρατηρήσεων των προσφευγουσών σχετικά με τα έγγραφα τα οποία τελικά αποκαλύφθηκαν, απέρριψε το αίτημά τους περί ακυρώσεως της αποφάσεως PVC II για τον λόγο ότι η ανεπαρκής πρόσβαση στον φάκελο δεν είχε ως συνέπεια προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

134. Η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι το συμπέρασμα αυτό είναι εσφαλμένο, διότι αυτό το ίδιο στηρίζεται σε εσφαλμένο κριτήριο εκτιμήσεως, η δε αμφισβητούμενη μέθοδος του Πρωτοδικείου συνίσταται, κατά τη σκέψη 1039 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, στο να εξεταστεί αν κατά πόσον έγγραφα μη ανακοινωθέντα κατά τη διοικητική διαδικασία θα μπορούσαν, αν είχαν ανακοινωθεί, να επηρεάσουν τα συμπεράσματα της Επιτροπής. Θεωρεί ότι το Πρωτοδικείο δεν είναι σε θέση να προβεί σε μια τέτοια εκτίμηση.

135. Η εξέταση στην οποία προέβη το τελευταίο αγνοεί επίσης την έννοια του δικαιώματος προσβάσεως στον φάκελο. Προσβολή του δικαιώματος αυτού υπάρχει όταν η Επιτροπή αποκλείει από τη διαδικασία έγγραφα τα οποία είχε στη διάθεσή της και τα οποία ενδεχομένως μπορούσαν να είναι χρήσιμα για την άμυνα της αναιρεσείουσας. Συναφώς, είναι αδιάφορο το αν τα έγγραφα αυτά όντως κρίθηκαν χρήσιμα για την άμυνα στο πλαίσιο του εκ των υστέρων ελέγχου εκ μέρους του Πρωτοδικείου. Εξίσου αδιάφορο είναι το ότι η Επιτροπή έλαβε υπόψη τις περιστάσεις που προκύπτουν από τα έγγραφα αυτά.

136. Επομένως, υπάρχει πάντοτε προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας των επιχειρήσεων αφού η Επιτροπή δεν διαβίβασε κατά τη διοικητική διαδικασία τα έγγραφα τα οποία ενδεχομένως ήσαν χρήσιμα για την άμυνά τους.

137. Επομένως, η αναιρεσείουσα επικρίνει όχι μόνο τον τρόπο με τον οποίο το Πρωτο-

δικείο εξέτασε το περιεχόμενο των μη ανακοινωθέντων εγγράφων, αλλά και την ίδια την αρχή μιας τέτοιας εξετάσεως.

138. Επί του σημείου αυτού, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι αδιαμφισβήτητα προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου [18] ότι, αν η επιχείρηση δεν αποδείξει ότι τα εν λόγω έγγραφα περιείχαν στοιχεία χρήσιμα για την άμυνά της και, κατά συνέπεια, η αδυναμία να λάβει γνώση αυτών πριν την έκδοση της αποφάσεως είχε προσβάλει τα δικαιώματα άμυνάς της, δεν συντρέχει λόγος να ακυρωθεί η απόφαση της Επιτροπής.

139. Ορθώς, επομένως, το Πρωτοδικείο, το οποίο άλλωστε παραθέτει υπό το πνεύμα αυτό τη δική του νομολογία [19], έκρινε ότι η απλή ύπαρξη μιας πλημμέλειας στην πρόσβαση στον φάκελο δεν δικαιολογούσε την ακύρωση της αποφάσεως και ότι η ακύρωση επιβαλλόταν μόνον αν είχε αποδειχθεί ότι η μη ανακοίνωση είχε αρνητικό αποτέλεσμα στις δυνατότητες άμυνας της αναιρεσείουσας.

140. Κατά συνέπεια, ήταν καθόλα λογικό εκ μέρους του να εξακριβώσει αν συνέτρεχε η προϋπόθεση αυτή στη συγκεκριμένη περίπτωση. Δεν βλέπω πως μπορούσε να εφαρμόσει διαφορετικά τη νομολογία αυτή, εκτός αν στερούσε την προϋπόθεση αυτή από κάθε ουσιαστικό περιεχόμενο.

141. Ως προς το ζήτημα αν, ενεργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο, το Πρωτοδικείο εφάρμοσε ένα εσφαλμένο κριτήριο αναλύσεως, παρατηρώ τα εξής.

142. Ανέφερα ότι η αναιρεσείουσα παραθέτει τη σκέψη 1039 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως με την οποία το Πρωτοδικείο αναφέρει ότι το μέτρο οργανώσεως της διαδικασίας που αποφάσισε το Πρωτοδικείο ήταν «να εξεταστεί κατά πόσον έγγραφα μη ανακοινωθέντα στις προσφεύγουσες στη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας θα μπορούσαν, αν είχαν ανακοινωθεί, να επηρεάσουν τα συμπεράσματα της Επιτροπής».

143. Ωστόσο επιβάλλεται η παρατήρηση ότι, για να αναλύσει τα έγγραφα, χρησιμοποίησε τις φράσεις «επηρέασε τις δυνατότητες άμυνας των προσφευγουσών» (σκέψη 1035 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως), «κατά τι εβλάβησαν τα δικαιώματα άμυνάς τους» (σκέψη 1036), «να επηρέασε τις δυνατότητες άμυνας των επιχειρήσεων» (σκέψη 1041), «να περιέχει κάποιο χρήσιμο στοιχείο για την άμυνα των προσφευγουσών» (σκέψη 1073).

144. Επιπροσθέτως, στη σκέψη 1074 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπιστώνει ότι καμία από τις προσφεύγουσες «δεν απέδειξε ότι η διεξαγωγή της διαδικασίας και η επίδικη απόφαση επηρεάστηκαν, εις βάρος της, από την παράλειψη ανακοινώσεως κάποιου εγγράφου του οποίου θα έπρεπε να έχει γνώση». Η

18 — Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-51/92 P, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. I-4235, σκέψη 80).

19 — Αποφάσεις Solvay κατά Επιτροπής, προπαρατεθείσα, και της 29ης Ιουνίου 1995, T-36/91, ICI κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. II-1847).

ίδια η φράση «διεξαγωγή της διαδικασία» αναφέρεται στις δυνατότητες των επιχειρήσεων να αμυνθούν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής.

145. Εξάλλου, η ανάγνωση των αναλύσεων που αφιέρωσε στην εξέταση αυτή το Πρωτοδικείο αποκαλύπτει αδιαμφισβήτητα ότι αυτό εξέτασε αν τα εν λόγω έγγραφα παρουσίαζαν την ελάχιστη χρησιμότητα για τις επιχειρήσεις. Επομένως, δεν περιόρισε την ανάλυσή του στο ζήτημα αν η μη ανακοίνωση των επίδικων εγγράφων είχε συνέπειες επί του περιεχομένου της τελικής αποφάσεως.

146. Πράγματι, η ανάλυσή του καταλήγει, κατά το ουσιώδες, να αποδείξει ότι τα σχετικά έγγραφα, όχι μόνο δεν παρείχαν κανένα επιχείρημα στην αναιρεσείουσα, αλλά αυτή είτε δεν μπορούσε να τα επικαλεστεί, λόγω της φύσεώς τους ή του αντικειμένου τους, είτε, λόγω του περιεχομένου τους, μπορούσαν να επιβεβαιώσουν τα συμπεράσματα της Επιτροπής, ή, εν πάση περιπτώσει, δεν ήσαν τέτοιας φύσεως ώστε να περιλαμβάνουν το ελάχιστο αντίθετο στοιχείο.

147. Κατά συνέπεια, φρονώ ότι το Πρωτοδικείο συμμορφώθηκε με τη μέθοδο αναλύσεώς του προς την προπαρατεθείσα νομολογία του Δικαστηρίου.

148. Το συγκεκριμένο παράδειγμα που παραθέτει η αναιρεσείουσα για να αποδείξει ότι δεν συνέβη κάτι τέτοιο δεν με πείθει.

149. Πράγματι, προβάλλει ότι τα μη ανακοινωθέντα έγγραφα τα οποία μνημόνευαν την ύπαρξη «έντονου ανταγωνισμού» μεταξύ των παραγωγών PVC μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τις επιχειρήσεις για να αποδείξουν, τουλάχιστον, την αποτυχία της απαγορευμένης συμπράξεως, πράγμα που η Επιτροπή μπορούσε να λάβει υπόψη για τον καθορισμό του ύψους του προστίμου. Η μη ανακοίνωση των εγγράφων αυτών είχε, επομένως, συνέπεια επί των δυνατοτήτων της να αμυνθεί, έστω και αν δεν αποδείχθηκε ότι η απόφαση θα είχε διαφορετικό περιεχόμενο αν το έγγραφο είχε ανακοινωθεί έγκαιρα στην αναιρεσείουσα.

150. Η Επιτροπή προβάλλει ότι η εκτίμηση της αποδεικτικής αξίας των εγγράφων εκ μέρους του Πρωτοδικείου είναι πραγματικό ζήτημα το οποίο δεν μπορεί να εξεταστεί στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως.

151. Στην προκειμένη περίπτωση, το πρόβλημα που τίθεται είναι ελαφρώς διαφορετικό. Πράγματι, η αναιρεσείουσα δεν αμφισβητεί ευθέως την εκτίμηση πραγματικών περιστατικών εκ μέρους του Πρωτοδικείου, αλλά προσπαθεί να αποδείξει, υπό το φως του παραδείγματος αυτού, ότι το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε σε εσφαλμένο κριτήριο για να προβεί στην εν λόγω εκτίμηση και το σφάλμα αυτό μεταφράζεται σε συγκεκριμένες συνέπειες, δηλαδή ότι το Πρωτοδικείο κακώς έκρινε ότι η μη ανακοίνωση των εν λόγω εγγράφων δεν είχε ως συνέπεια προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας.

152. Η αναιρεσείουσα φρονεί ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε το αν η απόφαση της Επι-

τροπής θα είχε διαφορετικό περιεχόμενο αν τα έγγραφα αυτά είχαν ανακοινωθεί και, συναφώς, δεν αμφισβητεί το αποτέλεσμα της εκτιμήσεώς του. Ωστόσο, προβάλλει ότι το Πρωτοδικείο όφειλε να προβεί σε διαφορετική εξέταση, δηλαδή να προσδιορίσει αν οι επιχειρήσεις είχαν τη δυνατότητα να επικαλεστούν τα εν λόγω έγγραφα. Επομένως, θα κατέληγε σε διαφορετική απάντηση, πράγμα που απεικονίζει τις συγκεκριμένες συνέπειες της εκ μέρους του Πρωτοδικείου επιλογής ενός εσφαλμένου κριτηρίου εκτιμήσεως.

153. Επιβάλλεται πάντως η παρατήρηση ότι το Πρωτοδικείο δεν περιορίστηκε, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να εξετάσει αν η απόφαση της Επιτροπής μπορούσε να έχει διαφορετικό περιεχόμενο αν τα έγγραφα είχαν ανακοινωθεί. Υπογράμμισε σαφώς, στη σκέψη 1063 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, ότι οι επιχειρήσεις ήταν σε θέση να επικαλεστούν τις περιστάσεις που ανέφεραν τα έγγραφα αυτά, όπως εξάλλου αυτές έπραξαν.

154. Συναφώς, αναφέρει ότι οι επιχειρήσεις διέθεταν ήδη, προς τούτο, «πληθώρα» γραπτών στοιχείων, από της αποστολής των εγγράφων στους διαδίκους, εκ μέρους της Επιτροπής, τον Μάιο του 1988. Επομένως, ματαίως η αναιρεσείουσα ισχυρίζεται ότι το γεγονός ότι δεν είχε στη διάθεσή της όλα τα έγγραφα όπου γινόταν λόγος για ανταγωνισμό μεταξύ των παραγωγών ήταν ικανό να εμποδίσει τις επιχειρήσεις να λάβουν βέβαιη απόφαση επί του ζητήματος ποια έγγραφα μπορούσαν να ήσαν χρήσιμα για την άμυνά τους.

155. Το παράδειγμα που παραθέτει η αναιρεσείουσα δεν είναι, επομένως, ούτε αυτό ικανό να αποδείξει ότι το Πρωτοδικείο χρησιμοποίησε εσφαλμένο κριτήριο αναλύσεως, ούτε, κατά μείζονα λόγο, θα κατέληγε σε διαφορετικό αποτέλεσμα αν είχε εφαρμόσει ένα ορθό κριτήριο.

156. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως στερείται ερείσματος.

*Επί του λόγου αναιρέσεως που αντλείται από την παράβαση του άρθρου 190 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 253 ΕΚ)*

157. Η Degussa προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι απέρριψε τον λόγο αναιρέσεως που αυτή άντλησε από την έλλειψη διευκρινίσεως εκ μέρους της Επιτροπής του τρόπου υπολογισμού του προστίμου. Το Πρωτοδικείο αγνόησε το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αιτιολογίας και παρέβη το άρθρο 190 της Συνθήκης.

158. Συγκεκριμένα, η διάταξη αυτή επιβάλλει όπως οι αιτιολογικές σκέψεις μιας αποφάσεως περιλαμβάνονται σ' αυτήν. Επομένως, κακώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι οι ενδείξεις ως προς τον υπολογισμό του προστίμου δεν αποτελούν στοιχεία αιτιολογίας που πρέπει να περιλαμβάνονται στην απόφαση και αρκεί ότι οι ενδείξεις αυτές ανακοινώνονται κατά τη δικαστική διαδικασία.

159. Το επιχείρημα αυτό στερείται ερείσματος τόσο λόγω των περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως όσο και κατά την αρχή του.

160. Πράγματι, ορθώς η Επιτροπή παρατηρεί ότι, στη σκέψη 1183 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε όντως ότι η αναιρεσείουσα γνώριζε ήδη τον λεπτομερή τρόπο υπολογισμού του επιβληθέντος προστίμου στο μέτρο που, στο πλαίσιο των προσφυγών που ασκήθηκαν κατά της αποφάσεως PVC I, είχε λάβει σχετικές διευκρινίσεις, με τον πίνακα που κατάρτισε η Επιτροπή κατόπιν αιτήσεως παροχής εξηγήσεων εκ μέρους του Πρωτοδικείου και επισυνάφθηκε στο δικόγραφο που υποβλήθηκε στο πλαίσιο προσφυγής κατά της αποφάσεως PVC II.

161. Όμως, κατά πάγια νομολογία [20], οι απαιτήσεις που πρέπει να πληροί η αιτιολογία μιας αποφάσεως εξαρτώνται από το πλαίσιο το οποίο, στη συγκεκριμένη περίπτωση, περιλαμβάνει τις προηγούμενες γνώσεις της αναιρεσείουσας κατόπιν της διαδικασίας PVC I.

162. Δεδομένου ότι η ομοιότητα, ως προς το σημείο αυτό, μεταξύ των δύο αποφάσεων δεν αμφισβητείται, το συμπέρασμα του Πρωτοδικείου με το οποίο επιβεβαιώνει τον επαρκή χαρακτήρα, υπό τις προϋποθέσεις αυτές, της αιτιολογίας της αποφάσεως PVC II δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

163. Εξάλλου, και εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο έκρινε [21], σε πλαίσιο παρόμοιο με αυτό της προκειμένης υποθέσεως, ότι η υποχρέωση αιτιολογίας της Επιτροπής πληρούται όταν αυτή αναφέρει, στην απόφασή της, τα στοιχεία εκτιμήσεως που της επέτρεψαν να σταθμίσει τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως. Μόνον ελλείψει τέτοιων στοιχείων η απόφαση θα είναι πλημμελής λόγω ελλείψεως αιτιολογίας.

164. Στην προκειμένη όμως περίπτωση, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε [22], χωρίς να αντικρουστεί από την αναιρεσείουσα, ότι, στο σημείο 52 της προσβληθείσας αποφάσεως, η Επιτροπή εξέθεσε τη συλλογιστική της σχετικά με τη σοβαρότητα της παραβάσεως και, στο σημείο 54 της ίδιας αποφάσεως, εξέτασε τη διάρκεια της παραβάσεως.

165. Επομένως, και γι' αυτόν τον λόγο, ορθώς το Πρωτοδικείο απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως που αντλήθηκε από την ανεπάρκεια αιτιολογίας της αποφάσεως PVC II.

166. Κατά συνέπεια, ο λόγος αυτός πρέπει επίσης να απορριφθεί.

20 — Βλ., για παράδειγμα, απόφαση της 15ης Μαΐου 1997, C-278/95 P, Siemens κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. I-2507, σκέψη 17).

21 — Απόφαση της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-279/98 P, Cascades κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9693, σκέψη 43).

22 — Σκέψεις 1175 έως 1178 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

## III — Πρόταση

167. Ενόψει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο:

— να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως·

— να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.